

Nekaj iz življenja v Železnikih in okolici v prvi polovici 20. stoletja

Vincencij Demšar

Boncljeva gostilna, ko je bil občinski svet v liberalnih rokah

Poučna je zgodba o poteh in težavah, ki jih je imel univerzitetni profesor v Ljubljani dr. Josip Bonclj iz Železnikov v letih od 1927 do 1931.¹ OGK je 9. 2. 1919 podelilo inženirju Josipu Bonclju koncesijo za gostilno, in sicer za "dajanje jedil, točenje vina, piva in sadnega mošta," ki je bila v njegovi hiši Železniki 67. Hkrati so v odločbi dovolili, da postane zakupnica te gostilne Pavla Jaške. Ker je slednja leta 1927 umrla, je verjel, da bo gostilno kot najemnik lahko naprej vodil sin pokojne Pavle, Janko Jaške. Pa ni

bilo tako: več kot štiri leta se je boril za svoje pravice. Zadeva je šla od občinske obravnave v Železnikih do ministrstva za notranje zadeve v Beogradu.

Ker je Pavla Jaške umrla, je sin Jaške rabil potrdilo, "da obstoji na mojem (sc. Boncljevem) posloplju v Železnikih št. 67 krajevna pravica za obratovanje restavracije po čl. 1 t. 5 pravilnika o gostilnah". Za tako potrdilo je prosil sreskega poglavarja v Kranju. Ta mu je 28. 7. 1927 odgovoril, da je 9. 9. 1927 pravica za obratovanje ugasnila in bila izbrisana iz obrtnega katastra, saj gostilna ni obratovala več kot eno leto. Naslednja instanca je bil veliki župan v Ljubljani, na katerega se je obrnil 15. 8. 1927 preko sreske

izpostave v Škofji Loki. Zanimiva je dokumentacija, ki jo je priložil, in zapis, v katerem poudarja, da je lokal v popolnem redu, dobro vzdrževan, "da je lepo poslikan, opremljen z domorodnimi slikami" in ima ventilacijo. Slednjo in stranišče je dodatno uredil po obisku posebne komisije, ki so jo sestavljali državni inženir, zdravnik, upravni uradnik in upravnik finančne kontrole, leta 1916. Gostilna pa je že dolgo lokal, kamor so zahajali gosti iz zgornjega dela Selške doline. Tudi sicer so zmerno poslovali, saj je bil najemnik zvečer utrujen tudi od trgovine, ki je v isti hiši. Gostilna ni hrupna in toči "nealkoholne pijače" iz svoje sodavične obrti, ki se prav tako nahaja tu. Resda pijače v gostilni nekaj časa zaradi bolehnosti najemnice niso več prodajali, vendar so alkoholne pijače prodajali "stoječim gostom v gostilni in pa čez ulico". Vino so od leta 1924 točili v trgovini z mešanim blagom in "čez ulico".

Na občinski seji 27. 8. 1927 v Železnikih so odgovorili na dopis sreske izpostave v Škofji Loki, da so soglasni, da obstaja lokalna potreba, "da se ta najstarejša gostilna v Železnikih zopet otvori, posebej glede kmetskih gostov, kateri iz hribov pridejo". Veliki župan Ljubljane mu je 5. 12. 1927 odgovoril, da prošnji ne more ugoditi zaradi pomanjkanja krajevne potrebe, saj so v kraju že štiri podobne obratovalnice. Od teh imajo tri sobe za tujce, skupno deset postelj. Krajevna potreba je pokrita, saj je prva gostilna komaj 70 metrov stran. Poleg tega stavba zaradi "skromnosti in starosti v nobenem oziru ne ustreza zakonitim predpisom. Okna so mala, sobe, ki naj bi služile za prenočevanje tujcev, pa so naravnost nehigiensko majhne." Vrnil mu je dokumentacijo, med drugim tudi načrte tlorisa pritličja in nadstropja hiše Železniki 67. Iz zemljiškoknjižnega izpiska je razvidno, da je leta 1910, ko je po očetu podedoval hišo in gospodarsko poslopje Železniki 67 in 48, stanoval v hiši Železniki 48. Boncelj je najel odvetnika v Ljubljani in se obrnil na pristojno ministrstvo. Poleg že navedenega izvemo, da bi gostilna imela tudi dve do tri sobe za goste in da doslej gostilna ni bila "shajališče razgrajčev". Tudi komisijski ogled je pripravljen plačati. Med drugim zagotovi,

da se bo, če bo dobil gostilniško pravico, vključil v gostilniško zadrugo in da je v tej hiši gostilniška pravica že okoli 70 let. Do nedavnega je bilo v Železnikih sedem gostiln, sedaj jih je le pet. Leta 1913 je prenehala gostilna Terezije Flander, leta 1914 pa gostilna Pri Čečku, hkrati pa se je v Železnikih v zadnjem času število turistov, ki obiskujejo Blegoš, Sorico in Ratitovec, povečalo, posebej po odprtju Krekove koč. Ministrstvo za notranje zadeve mu je 25. 10. 1928 odgovorilo, da je preštudiralo prošnjo "za gostionu III. Klase" in da je "rešenje pravilno a žalba neumesna". Ministrstvo za notranje zadeve je 25. 10. 1928 odgovorilo v srbskem jeziku in ga poimenovalo kot profesorja v penziji v Ljubljani. Boncelj je zavrnitev gostilniške pravice prejel v Zagrebu 22. 11. 1928 kot profesor na tehniški visoki šoli. Maja 1930 se je s ponovno prošnjo za podelitev gostilniške koncesije obrnil na bana Dravske banovine v Ljubljani. V ponovni prošnji navaja, poleg povečanja obiska tujcev, še, da je "promet v dolini vidno narastel vsled turistov in vojske, ki zahtevajo hrane in prenočišča". Za prenočišča ima dve prostorni sobi in dve pomožni sobici. Ima tudi potrebne pomožne prostore, kot so kleti in hlev. "Hiša je ena najlepših v tem kraju." Poleg zgoraj navedene je imel še hišo Železniki 48, prav tako z gospodarskim poslopjem in dvoriščem, kar je dobil s prisojilom leta 1910 po pokojnem očetu. Občina Železniki je bila ponovno zaprosena za mnenje o Boncljevi prošnji. Odborniki so to obravnavali skupaj z županom. In odgovorili sreski izpostavi v Škofji Loki: "naj ostane tako, kot so že glasovali leta 1928,"² "ker lokalne potrebe ni". Banska uprava je razpisala komisijski ogled za 12. 9. 1930 in čez deset dni izdala odločbo, s katero je Boncelj dobil krajevno pravico za gostilno, na kar se je pritožilo ministrstvo za notranje zadeve, a je bilo zavrnjeno. Zaprošil je za odlog nekaterih potrebnih ureditev lokala zaradi zime, a da bi mu že predhodno dovolili točenje alkoholnih pijač. Kaj mu je banovina odgovorila, ne vemo. Banovina mu je 1. 9. 1931 z odločbo podelila krajevno pravico za obratovanje gostilne III. razreda v poslopju Železniki 67, in tako je smel pričeti z obratovanjem.

Šolstvo

V Železnikih je bila na začetku 20. stoletja osnovna šola s tradicijo skoraj celega 19. stoletja. Ker je o tej šoli marsikje že več napisanega, naj tu omenim samo par zanimivih primerov šolskega življenja.

Februarja leta 1917 se je obrnila na deželno vlado v Ljubljani Jerica Fajgelj, Železniki 46, s prošnjo in tremi prilogami za podelitev štipendije dekliške ustanove Friderika Weittenhillerja. Navedla je, da je revnih staršev, ki se preživljajo le z delom svojih rok, ona sama pa z npravstvenim spričevalom tudi dokazuje resničnost takega življenja. Omožila se je 15. 10. 1916, a "mož je že dve leti v vojni službi in biva sedaj na fronti". Moževa plača je njen edini dohodek.³ 20. marca istega leta so ji odgovorili, da je bila štipendija na osnovi pravil podeljena⁴ drugi.

Po prvi svetovni vojni je postal šolski vodja za štiri leta nadučitelj Hinko Klavara, rojen v Trstu.⁵ Jeseni 1921 je postal krajevni šolski nadzornik domačin Pavel Tavčar.⁶ Ministrstvo za trgovino in industrijo je zahtevalo zaprisego tudi "definitivnih nastavnikov obrtnih in trgovskih učilišč". Med temi so bile tudi učiteljice klekljanja. Tako je leta 1921 na uradni dan občine v Železnikih pred zastopnikom OGK z listino zaprisegla tudi učiteljica čipkarskega tečaja v Železnikih Marija Pivk.⁷

Na učiteljskih konferencah v Železnikih⁸ so bili poleg učiteljev prisotni tudi duhovniki: župnik ali kaplan. Leta 1926 so bili poleg učiteljev Oskarja Hrasta še Josip Primožič, Marija Sajovic, Rozalija /Zala/ Oblak in župnik Ivan Noč ali brat župnika, kaplan Matija Noč. Krajni šolski nadzornik je bil Karel Dolenc. Vodja šole je priporočal, naj otroci govore počasneje, ko pripovedujejo, in popravijo izgovorjavo črke S, ki jo izgovarjajo SE, pravilno pa bi bilo S ali ES. Na 8. konferenci istega leta pa so zapisali: "Otroci naj pri čitanju ne podpirajo z roko glave, ker si ravno z levo roko potem delajo senco, čitajo pa kot bi se jim sanjalo. Dve deklici se v nekem razredu pri čitanju celo držita okrog vratu." Pri branju naj učenci "kažejo s kazalcem desne roke". Ponavljalno šolo so zaključili 29. aprila leta 1926.

Na 9. konferenci pa so zapisali, naj se, ko je učenec poklican k tabli ali na oder, ob prihodu in odhodu rahlo prikloni proti učni osebi. Če tega ne stori, naj gre nazaj in prav ponovi. Zadnja, 11. konferenca poroča, da je v 1. razredu 17 dečkov in 6 deklic. Za 2. razred je sposobnih 11 dečkov in dve deklici. V 2. razredu je 8 dečkov in 10 deklic; za tretji razred so sposobni 4 dečki in 8 deklic. En deček iz 2. razreda je že dopolnil 14 let in dobil odhodnico. Iz 3. v 4. razred so sposobni 4 dečki in 6 deklic. Zaostali so dva dečka in ena deklica. V ponavljalno šolo gredo en deček in tri deklice. V 4. razredu je 39 otrok, od tega 14 dečkov in 25 deklic. Za višji razred je sposobnih 12 dečkov in vse deklice. V ponavljalno šolo gre 5 dečkov in 11 deklic. Ena deklica je dobila odpustnico, ker je stara že 14 let. Za naslednje leto pa bodo za vsak razred preskrbeli po dva higienična pljuvalnika. Ponavljalna šola se je pričela 21. oktobra 1926. Poleg običajnih predmetov so imeli tudi risanje, petje in telovadbo. Pouk in vzgoja je vsebovala veliko domoljubja, zlasti pri slovenskem in srbohrvaškem jeziku, zgodovini in petju. Za praznik ujedinjenja, 1. 12. 1926, je bil naslednji program: 1. Petje: "Slovenec, Srb, Hrvat"; 2. Govor šolskega upravitelja; 3. Deklamacije učencev; 4. Zaključna beseda; 5. Petje: "Bože pravde". Leta 1926 jeseni je prišla na šolo učiteljica Franja Grohar. Pouka prost dan je bil na god farnega patrona sv. Antona 17. januarja. Ta dan je bilo tudi celodnevno čiščenje. Tako je sklenilo učiteljsko osebje na svoji konferenci 10. januarja 1926. Redno so bile 28. junija vidovdanske proslave. Že leta 1927 (3. septembra) so na konferenci govorili o potrebnem nakupu zemljišča za šolski vrt in novo šolsko poslopje. Karel Dolenc je predlagal, "naj kupijo za šolski vrt travnik od g. Antona Globočnika, ki je poleg šolske drevsnice, ali vzame v najem vrt od g. Rožičeve. Z obema naj se pogovori delegacija". Leta 1927 je na šoli v 1. in 2. razredu v vsakem po 28 otrok, v 3. razredu 21 in 4. razredu 24 otrok. Revni učenci so dobili papir, zvezke in drugo brezplačno. Leta 1928 so učitelji ugotavljali, da šolske otroke starši preveč puščajo na drsališča, in se premalo uče. Šol-

ski otroci so z velikim zadovoljstvom ob zaključku šolskega leta 1928 odigrali mladinsko igro Bedak Pavle v dvorani Izobraževalnega društva, ki jim jo je dal brezplačno v najem predsednik in župnik Ivan Noč. Zaslужek 789,50 din so nakazali v pošto hranilnico. V ponavljalni šoli leta 1928 je v 1. oddelku 8, v 2. oddelku pa 12 otrok. Dečki in deklice so ločeni. Šolski upravitelj v Železnikih g. Josip Primožič je jeseni 1928 svetoval svojim učiteljem: "Če ima učitelj v razredu jecljavca, naj mu posveti veliko pažnje in naj ga pogosto navaja na počasno izgovorjavo in globoko dihanje." Upravitelj je opozoril učitelje, da učenci pri branju nepravilno končujejo stavke: "Namesto, da bi z glasom padel, pa na koncu z glasom zapoje." Leta 1928 so zaradi nemoralnosti izključili učenko 4. razreda iz šole in jo predlagali za poglobljevalni zavod. Drsanje po cestah in cestnih klancih naj se opusti. Pogosto v šoli opozarjajo na nevarnost alkohola. Marca 1928 je prišel novi župnik Valentin Bertoncely. Leta 1929 so na šoli 103 učenci, največ jih je v 1. razredu, in sicer 32, in najmanj v 4. razredu – 22. V ponavljalni šoli je 5 deklic in 4 učenci. Tudi to leto so govorili o potrebi nove šolske stavbe. Pouk je bil dopoldanski in popoldanski. Pričeli so ob 8. uri in končali ob 12. uri. Imeli so še organizirane šolske spovedi. Vsi otroci so vođeni kot katoličani. Leta 1930 je občina od Frančiške Štalc kupila za novo šolo svet pod Štalcem za 60.000 din in od iste tudi hišo za 50.000 din. Po pogodbi so za dobo pet let za dva razreda uredili tudi učilnice v tej hiši.⁹ S februarjem leta 1932 je začela v Domu za šolarje delovati nekaka šolska kuhinja z dvema kuharicama. Otroci so dobili mleko. Z novembrom istega leta pa so vsi učenci obiskovali šolo le dopoldne in nič več izmenično. Liberalce v Železnikih naj bi motilo živahno delovanje Prosvetnega doma, zato so po mnenju župnika prijaviili na sresko izpostavo v Škofjo Loko "vprašanje o oblastnem dovoljenju za javne prireditve. Pa so ga imeli že iz 19. 10 1913."¹⁰ Vprašanje lokacije nove šole je močno udarilo navzven v novem občinskem odboru leta 1936. Še vedno so bili eni za gradnjo nove šole nekje zraven cerkve. Vođji tega

sta bila Janez Logar - Štolmar in Pintar - Tinko. Konservativna stran, ki je imela večino tudi zaradi okoliških krajev, pa za Otoke, ki pa niso spadali pod trg Železniki. Oblast je leta 1936 dovolila, "da se meja trga prestavi do potoka Dašnice".¹¹

Decembra 1934 je sreski šolski nadzornik Vinko Zahrastnik pisal banski upravi o stanju šolskih poslopij na njegovem področju.¹² Ker je povsod primanjkovalo denarja, se je bal, da bi znižali sredstva za šole v obmejnem pasu z Italijo. Šolski srez v Škofji Loki je nastal leta 1930 in ga je vsa leta od začetka vođil omenjeni Zahrastnik. V dopisu omenja, da je v tem okraju 27 šolskih poslopij in da jih je bilo le 19 grajenih za potrebe šole, osem šol pa je še vedno v privatnih poslopijih. Po letu 1930 ("v tem času") je bilo na novo zgrajeno šolsko poslopje za narodno in meščansko šolo v Škofji Loki in opravljene so bile večje adaptacije v Lučinah, v Stari Oselici in Železnikih. Šola v Martinju Vrhu je spadala pod občino Železniki. Bila je enorazrednica v privatni hiši z 49 otroki. Krajevni šolski svet je že imel izbrano stavbno zemljišče v velikosti 20 arov. Načrt za leseno stavbo je izdelala banska uprava. Gradili bodo v režiiji krajevnega šolskega odbora "z uporabo delavne sile in materiala". Proračun za šolsko leto 1934/35 je bil 7.638 din. V dobrem stanju je šolsko poslopje za enorazrednico v Podlonku. V Železnikih so bili popravljeni šolski prostori po letu 1930. Imeli pa so tudi uradno odločbo za zgradbo novega šolskega poslopja. Zanimivo je, da so po mnenju Zahrastnika predstavljali največje breme šolskega proračuna kurjava in stanarine učiteljem ter katehetske nagrade. Proračun šolske občine Železniki je za leto 1934/35 znašal 24.360 din, do konca leta 1934 so prejeli iz proračuna 7.900 din. Občina je dolgovala iz prejšnjih let šoli 12.663, neporavnanih računov ni imela, dobila pa je 1.500 din podpore od banske uprave. Občine so imele za šole posebne stavbene fonde, ki so se letno napajali od direktnih občinskih davkov. Leta 1919 je občina Železniki od 140-odstotnih direktnih davkov namenila 20 odstotkov "za zgradbeni sklad novega šolskega poslopja".¹³ Konec leta 1934 je bilo tega denarja 2.042 din.

Okrajšave:

fasc. – fascikel (škatla)

OGK – Okrajno glavarstvo Kranj

ŽKŽ – Župnijska kronika Železniki

ZAL ŠKL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja loka

Viri:

Arhiv Republike Slovenije, Fond Okrajno glavarstvo Kranj, AS 131.

ZAL – ŠKL, Osnovna šola Železniki, fasc. 2 – Konferenčni zapisniki.

Župnijski arhiv Železniki, Župnijska kronika Železniki.

Literatura:

Primorski biografski leksikon. Gorica: Mohorjeva družba, 1982.

Opombe:

¹ OGK 609/38.

² O tem, kdaj v letu 1928 in zakaj so odborniki občine Železniki ponovno sprejeli negativen sklep, v arhivu OGK ni dokumenta.

³ OGK 372/25, 2. 2. 1916.

⁴ OGK 372/25, 20. 3. 1917.

⁵ ŽKŽ, leto 1920 in Primorski slovenski biografski leksikon, 8. snopič, str. 58–59.

⁶ ŽKŽ, leto 1921.

⁷ OGK 433/Pregled industrije in obrti v okraju Kranj, 6. 10. 1921.

⁸ Osnovna šola Železniki, fasc. 2: Konferenčni zapisniki 1926–1931, zapisnik 7. Konference, 8. 3. 1926.

⁹ ŽKŽ, leto 1930.

¹⁰ ŽKŽ, leto 1932.

¹¹ ŽKŽ, leto 1936.

¹² OGK 833/54: Poročilo o stanju šolskih poslopij v škofjeloškem srezu, 1934.

¹³ OGK 853/55, Občinski davki, 1913–1923.

